

LA GUERRA EN MINÚSCULA

EMÍLIA OLIVÉ

Societat Catalana de Filosofia
eov43@telefonica.net

Jean Echenoz, magnífic escriptor francès conegut per obres com *Ravel* i *Córrer*, ha publicat la seva última novel·la: *14*, i el títol és esclaridor: la Gran Guerra. El primer que es pot pensar és si calia un altre relat sobre la guerra, perquè mentre descriu el desastre de les trinxeres reconeix lacònicament «[que] tot això ja ha estat descrit mil vegades» (p. 76). Aleshores, per què entretenir-se de nou en «aquesta òpera sòrdida i pudent»? Doncs perquè encara quedaven per dir els detalls impensats, calia posar la mirada en les perifèries i petiteses de la guerra, descriure la guerra en minúscules i amb un relat que en vol ser una miniatura de poc menys de cent planes. Echenoz explica com la *història* anònima i vulgar del protagonista, el jove Anthime, de cop forma part de la *Història* amb total inconsciència d'allò que s'està vivint, sense saber mai què li està passant ni quina és la magnitud d'allò (tràgic) que està a punt d'esclafar-lo. Tal com ens passaria a nosaltres, el protagonista es disposa a participar en la guerra amb el mateix desapassionament de qui, per exemple, acudeix a una cita banal: és dissabte 1 d'agost i el jove Anthime surt a fer una volta amb bicicleta pels turons de la Vendée amb un llibre al portaequipatge. Des de les altures contempla el plàcid panorama de poblets i carreteres, quan de cop una ventada furient està a punt de

tombar-lo. El soroll del vent no el deixa sentir el toc de so-metent, li impedeix entendre què significa el moviment rít-mic i oscil·latori que veu als campanars, perquè mai «s'hauria imaginat que [la declaració de la guerra] pogués caure en dissabte» (p. 10). Conscient per fi, enfila cap al poble i un sotrac brusc li fa caure el llibre que «es va quedar per sem-pre més al costat del camí, descansant de cap per avall so-bre un capítol titulat *Aures habet, et non audiet*» (p. 11).

Què hi ha en aquestes pàgines que encapçalen l'obra? En primer lloc l'estil d'un mestre de prosa minimalista, de descripcions detallades i alhora plenes d'el·lipsis. Hi ha tam-bé la voluntat d'evitar la retòrica i una sobrietat d'estil que no deixa espais per la reflexió ni pel sentimentalisme dels protagonistes. Però és que la vida quotidiana és així de sò-bria i prosaica, i Echenoz descriu la poca transcendència que l'acompanya fins i tot quan els fets són cabdals. Aca-bem d'assistir a l'esclat de la Primera Guerra Mundial i tan-mateix cap patetisme, èpica o grandiloqüència: Anthime passeja innocent en bicicleta el mateix dissabte 1 d'agost en què Alemanya declara la guerra a Rússia. La placidesa i naturalitat de la descripció i del protagonista contrasta amb la nostra tensió (dissonància tràgica!), perquè nosaltres sí que sabem la *Història* i coneixem la barbàrie que inaugura el segle xx. Un altre dels trets atractius de l'estil d'Echenoz és que li agrada practicar la «hibridació de gèneres», perquè el seu relat es construeix a partir d'aportacions d'altres àm-bits que el lector pot entretenir-se a trobar. Per això, més que ser un relat sobre la guerra vol ser-ne un «metarelat» que juga a entrecreuar moltes referències històriques i artís-tiques que estan en l'imaginari de tots nosaltres i que formen el «relat» de la guerra del 14. A partir de tots aquests mate-rials, Echenoz *reescriu* la guerra i els lectors la *rellegim* amb aquella proximitat que fa que tot allò que hi escriu ens ressoni. A *14* reconeixem tant les cròniques de guerra i els documentals que hem vist sovint a la televisió, com els diaris

personals dels combatents que potser hem llegit; hi reconeixem també les fotografies de les trinxeres que hem vist moltes vegades i sobretot les pel·lícules, els clàssics antibel·licistes sobre la gran guerra que tots hem visionat amb el cor encongit (des de l'apassionat i brutal *Paths of Glory* de Kubrick fins a la distant i continguda *La Grande Illusion* de Jean Renoir).

I d'entre tots aquests manlleus destaca el ressò d'altres obres literàries sobre la guerra, en especial 93 de Víctor Hugo: obra que explica un dels episodis més sagnants i silenciat per la historiografia oficial ocorreguts a la revoltada França del 1793, i a la qual Echenoz fa un clar homenatge. En efecte, en primer lloc, li deu el títol: tots dos exploten la contundència d'una sola xifra, despullada, implacable (14 / 93). Li deu també la ubicació geogràfica on arrenca el relat: Hugo ubica l'acció a la Vendée, una regió atlàntica del Loire que va ser escenari de la revolta pagesa «conservadora» i reialista el 1793 i que va acabar amb un «populicidi» de 170.000 vendéens a mans de les tropes revolucionàries enviades des de París. La Vendée és també la regió on se situa l'acció d'Echenoz que hem llegit i que representa el tret de sortida d'una de les massacres més cruels de la modernitat. En els dos relats hi ha la mateixa pau i innocència en l'ambient, la mateixa serenitat que de sobte es trenca pels brogits dels campanars, com a element simbòlic de l'esclat de la guerra. El vell Marquès de Lantenac, un dels protagonistes de 93, pateix la mateixa sordesa que Anthime «perquè hi havia una distància que impedia que arribessin els sons i un vent del mar que bufava del cantó oposat que s'emportava tots els brogits de la terra cap a l'horitzó. Totes aquelles campanes furioses convocant des de totes bandes, i al mateix temps aquell silenci, res de més sinistre. El vell mirava i escoltava. No sentia el toc de sometent, però el veia. Veure el toc de sometent, quina sensació més estranya!». (Víctor Hugo, 93, Edicions de 1984, Barcelona 1994, p. 65-67).

L'última coincidència dels dos relats és la presència inquietant de la mateixa sentència llatina: *Aures habet, et non audiet* («té orelles i no hi sentirà»), extreta del Salm 115 de l'Antic Testament, on se sosté que els falsos ídols fabricats per la mà humana tenen boca però no parlen, tenen ulls però no hi veuen... i sobretot tenen orelles però no hi senten. Silenci, ceguesa i sordesa dels ídols però també dels humans que els idolatren (en la guerra). D'aquí que *auris habet, et non audiet* sigui el títol del capítol d'Hugo que acabem de citar i que aparegui de nou en el llibre d'Anthime, que cau bruscament de la bicicleta i que restarà oblidat enmig del camí. Què és allò que ni l'avi ni Anthime no senten? El toc de sometent, l'esclat de la guerra i la imminència de la barbàrie total, o si ho volem (i de manera molt pertinent a *14*), la mort d'Europa. Nietzsche ho diagnosticaria amb altres termes: la mort de Déu i l'arribada del nihilisme (si més no aquest fóra el sentit del conegut aforisme 125 de la *Gaia Ciència*, on el «boig» exclama enfurismat contra els qui l'han mort: «He arribat massa aviat. Aquest esdeveniment tremend està encara en camí —no ha arribat encara fins a oïdes dels homes. El llamp i el tro requereixen temps, la llum dels astres requereix temps, els actes requereixen temps encara després d'haver estat comesos per ser vistos i escoltats»). I és que certament, els esdeveniments necessiten temps i perspectiva per ser entesos, el vell i Anthime han vist però no han sentit el brogit dels campanars, i la seva sordesa davant dels esdeveniments significa que no els han entès. Potser han vist el llamp de la tempesta, però no han sentit encara el tro del nihilisme i de la guerra que s'acosta i que acabarà amb l'Europa de la II Il·lustració.

I finalment, per què els nostres protagonistes (com els ídols del Salm), tot i tenir orelles, no hi poden sentir? La culpa és del «vent», la mateixa ventada que s'emporta el toc de sometent i que no els deixa sentir el rugit imminent de la guerra. Com a l'any 1793 (just abans de la batalla sagnant

contra els revolucionaris), el dissabte 1 d'agost de 1914 Anthime no sent com Alemanya declara la guerra a Rússia perquè el vent torna a assotar la Vendée i és tan fort que gairebé el fa caure dels turons i de la bicicleta. Si ens demanem ara què és aquest vent, no hi ha cap dubte: és el vent de la *Història*, aquell que Benjamin va descriure apocalípticament a les *Tesis sobre la filosofia de la història* a propòsit del quadre de Klee, *Angelus Novus*. El vent que esbatana els ulls i les ales de l'àngel de la història que mira un passat catastròfic per a la humanitat, perquè «amuntega incansablement ruïna sobre ruïna», un huracà que bufa del paradís i que «l'empeny indeturablement cap al futur» (tesi IX). Aquest àngel ha perdut la innocència i mira astorat com la ventada del progrés esborra qualsevol fe en la modernitat i en el futur: canons, bales, avions, obusos, trinxeres, gasos, bicicletes... la tempesta de la guerra que va escombrar la innocència de milions, el somni dels futuristes i el malson dels que van viure i morir per causa del progrés. A 14 tots estaven convençuts que la guerra no duraria gaire («és cosa de 15 dies», solen dir) i tanmateix durarà anys i deixarà al seu pas ruïnes i desolació. El vent de la *Història* escombrarà les petites *històries* del vell Marquès de Lantenac, d'Anthime, de l'àngel i les nostres –si més no, la ingènua creença que això a nosaltres (lectors d'Hugo i d'Echenoz) no ens pot passar. De nou, correm el risc de quedar-nos sords; i de nou ens mancarà la perspectiva.